

УДК 338.439.4:637.5

І. Ю. Сальман,

д. ю. н., професор, Білоцерківський національний аграрний університет

В. І. Радько,

к. е. н., Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ МОЛОКА ТА МОЛОКОПРОДУКТІВ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В НЬОМУ

I. Salman,

D. Yoo. Sciences, Professor Bila Tserkva national agrarian University

V. Radko,

C. E. S. National University of life and environmental Sciences of Ukraine

THE ROLE AND PLACE OF DOMESTIC AGRICULTURAL PRODUCERS OF MILK IN THE WORLD MARKET OF MILK AND DAIRY PRODUCTS

Розкривається роль і місце вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників молока на світовому ринку молока і молокопродуктів. Розкрито основні тенденції функціонування світового ринку молока і молокопродуктів. Проаналізовано основні тенденції виробництва молока і молокопродуктів в країнах — провідних виробників молока.

Розглянуто особливості державного регулювання виробництва молока, зокрема, щодо формування закупівельних цін на молоко сировину. Доведено, що непослідовність дій держави щодо підтримки молочного сектору породжує нестабільність цін на молочну сировину в Україні.

Доведено, що основним чинником, який впливає на низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної молочної продукції є якість. За нинішньої якості вітчизняної молочної сировини основним споживачем вітчизняної молокопродукції є населення країни. З підвищенням якості молока будуть вироблятися більш якісні молочні продукти, що приведе до збільшення споживання української продукції населення України, так і за її межами. Крім того, потрібно враховувати й ту обставину, що інші країни, до яких надходить молочна продукція, будуть підвищувати конкурентоспроможність переробних підприємств, що зумовить посилення конкуренції на світовому й регіональних ринках.

Analyzes the main trends in the production of milk and dairy products in the countries that are leading producers of milk. Considered peculiarities of the state regulation of milk production, in particular for the formation of purchasing prices for raw milk. It is proved that the inconsistency of actions of the state to support the dairy sector generates instability in the prices of dairy raw materials in Ukraine. It is proved that the main factor that affects the low level of competitiveness of domestic dairy products is the quality. The current quality of domestic raw milk the main domestic consumer of dairy produce is the population of the country. Improving the quality of the milk will produce better quality dairy products that will increase consumption of Ukrainian products of the population of Ukraine and abroad. You also need to take into account the fact that other countries that supplied dairy products, will increase the competitiveness of the processing enterprises, resulting in increased competition in the global and regional markets.

Ключові слова: світовий ринок, внутрішній ринок, сільськогосподарські товаровиробники, молоко, молокопродукти, держава.

Key words: world market, domestic market, agricultural producers, dairy products, the state.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним із важливих елементів продовольчої безпеки країни є ринок молока і молочної продукції, який являє собою систему товарно-грошових відносин між економічно відособленими виробниками продовольчої сировини, переробниками і споживачами, що охоплює весь суспільний відтворувальний процес, включаючи виробництво, розподіл, обмін і споживання з метою щоденного забезпечення найважливішими продуктами харчування та одержання (очікуваного) доходу всіма операторами ринку. Основне завдання функціонування продовольчого

ринку — забезпечення продовольчої безпеки країни. У розвинутих країнах світу продовольча безпека розглядається як важлива умова соціальної і політичної стабільності всередині країни та економічної незалежності держави. Продовольча безпека гарантована при нарощуванні виробництва продуктів харчування, поліпшенні їх якості і збалансованості за поживними речовинами, забезпеченість необхідної доступності кожній людині до продовольчих ресурсів. Продовольча проблема є першочерговою, глобальною складовою загальноекономічної безпеки будь-якої країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Значна увага дослідженню проблемних питань та пошуку шляхів їх вирішення щодо формування та розвитку ринку молока і молочної продукції приділялась у працях вітчизняних науковців та практиків: П.С. Березівського, В.М. Бондаренка, О.В. Лакішика, В.Я. Месель-Веселяка, Т.Л. Мостенської, М.Г. Павленка, П.Т. Саблука, О.В. Шкільова, О.М. Шпичака та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Здійснити оцінку сучасного стану розвитку світового ринку молока та молокопродуктів та запропонувати по посиленню ролі на вітчизняних товаровиробників на ньому.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ситуація на світовому ринку молока характеризується ростом світових цін на молоко та молокопродукцію, які ще залишаються нижчими за пікові ціни 2007—2008 рр. У 2009 р. світові ціни на них були на відносно високому, але стабільному рівні протягом більшої частини 2013 р. Так, до кінця 2013 р. і початку 2014 р. світові ціни швидко стабілізувались, але залишалися значно нижчими порівняно із 2007—2008 рр., за винятком цін на вершкове масло у Океанії. Значне зростання цін на молочних ринках пояснюється зростаючим попитом у Російській Федерації та Південно-Східній Азії, а також обмеженням поставок з Океанії. Імпорт сухого молока в Китаї різко зріс, що зумовлено підвищенням доходів і посиленням вимог щодо безпеки після інцидентів, пов'язаних із вживанням фальсифікованого молока. Значне зростання цін на зерно та енергоносії сталося внаслідок підвищення витрат на корми, скорочення обсягів постачання, які розглядаються як вагомий фактори, що впливають на формування ціни [1].

За даними ФАО, міжнародні індекси цін на молочні продукти стабілізувались протягом I кварталу 2014 р., але за окремими видами продуктів перевищили пікові рівні наприкінці 2007 р. Так, у травні 2014 р. індекс цін дорівнював 231, що на 4,5% більше, ніж у січні того ж року і на 10,5% вище, ніж його рівень у травні 2013 р.

Нині світовий молочний сектор характеризується високим попитом і цінами на молоко та молочну продукцію, а також зростанням величини виробничих витрат. Це відбувається на фоні геополітичних потрясінь у Північній Африці та Близькому Сході, природних катаклізмів у Японії.

Світові ціни на сухе незбиране молоко (СНМ) знизилися на 250 дол./т (6,3%) — до 3700 дол./т. Сухе знежирене молоко (СЗМ) подешевшало на 29% (100 дол./т) (до 3350 дол./т). Однак порівняно з тим самим періодом минулого року ціни зросли на 17,5%. Ціни на вершкове масло та сир підвищилися на 3% і становили близько 4750 дол. США і 4500 дол. США за 1 т відповідно.

У липні 2014 р. ціни на харчове та кормове СЗМ в Європі знизилися на 100 евро/т (4,3%) та 160 евро/т (7,1%) відповідно. Європейська ціна на суху сиро-

ватку також знизилась. Останні торги на аукціоні Фонтерра 2 серпня 2014 р. показали загальне зниження цін на 1,3% на всі продукти та контракти. Незважаючи на те, що продукт подешевшав на 8,3% (70 евро/т) до 770 евро/т, порівняно з липнем попереднього року ціна зросла на 38,8%. Очікується, що в середньому ріст цін на світовому ринку складе 10% (знежирене молоко) і до 40% (масло) їх розміру в попередньому десятилітті (табл. 1). Популярність молочних продуктів і дієт, розширення асортименту молочних продуктів залишаються ключовими чинниками розвитку молочної галузі у світі. Отже, молочний сектор є в переліку тих секторів, що стрімко розвиваються [2].

У ринковому середовищі із зростанням цін збільшуються обсяги пропозиції. Обсяги світового виробництва молока збільшилися порівняно з 2007—2009 рр. та 2013 р. на 4,8 і 1,9 в.п. відповідно.

Враховуючи світові тенденції збільшення обсягів виробництва молока за аналізований період не виявлено жодного року, коли б для покриття потреби внутрішнього ринку молокопродуктів вдавалися до імпорتنних поставок. Торговельне сальдо по молочній продукції достатньо тривалий час позитивне. Основною причиною збільшення обсягів споживання молока у світі є підвищення купівельної спроможності населення [3].

У 2014 р. світове виробництво молока зросло на 2,7%, а світовий експорт — на 3,9%. Частка України у світовому виробництві й експорті відповідно становила 1,5%, що нижче рівня 2013 р. Основним покупцем молочної продукції на світовому ринку залишається Азія. Активними покупцями молочних продуктів слід назвати країни Північної Африки та Латинської Америки (табл. 2).

В аналізованому році частка молокопродуктів у загальному експорті продукції аграрного сектору становила 2,73% проти у 4,51% у 2014 р. У структурі імпорту найбільша частка припадає на масло вершкове (47,30%), сири всіх видів і кисломолочні сири (46,80%), а в експорті молокопродуктів — на сири всіх видів (87,73%).

Основним ринком збуту молокопродуктів є Російська Федерація, на яку припадає 48,8% всього експорту цього продукту.

Україна завозить молокопродукти переважно з Білорусі та Російської Федерації (відповідно 25,08 і 21,4% від загального обсягу їхнього імпорту). За останній рік відбулося зниження позитивного сальдо від експортно-імпортних операцій із цією продукцією (із 459,9 млн дол. США у 2014 р. до 318,4 млн дол. США у 2014 р.). У 2014 р. найвищий показник сальдо від експортно-імпортних операцій був у серпні (44,7 млн дол. США).

У 2013—2014 рр. значне зростання цін зумовлювалось як скороченням виробництва молока, так і наявністю інших структурних проблем, у молочному секторі України. У серпні 2014 р. середня ціна на молоко становила 3,19 грн/кг, що значно перевищило показник попереднього періоду. Вона вища за ціну в країнах Східної Європи (2,6—3,0), а

Таблиця 1. Ціни на сухе молоко та сироватку, євро/т і дол. США/т

Показник	Липень 2014 р.	Червень 2014 р.	Різниця липень – червень, %	Липень 2013 р.	Різниця липень 2013 р.– липень 2014 р., %
Світова ціна на СММ	2586 євро 3700 дол. США	2747 євро 3950 дол. США	-5,9 -6,3	2822 євро 3600 дол. США	-8,4 +2,8
Світова ціна на СЗМ	2341 євро 3350 дол. США	2399 євро 3450 дол. США	-2,4 -2,9	2234 євро 2850 дол. США	-4,9 +17,5
Європейська ціна на СЗМ (харчове)	2250 євро	2350 євро	-4,3	2200 євро	+2,3
Європейська ціна на СЗМ (кормове)	2090 євро	2250 євро	-7,1	1980 євро	+5,6
Європейська ціна на суху сироватку	770 євро	840 євро	-8,3	580 євро	+38,8

Джерело: ФАО.

також країнах-основних виробниках, таких, наприклад, як Нова Зеландія (2,5). Молоко, вироблене в господарствах населення, коштувало на вітчизняному ринку значно дешевше. Протягом минулого року його ціна у середньому становила від 2,5 до 2,9 грн./кг.

Найбільш наочно відображає систему ціноутворення на молоко рівень цін на роздрібних продовольчих ринках, де ціни зросли на основні види молокопродуктів майже вдвічі. За прогнозними розрахунками закупівельних цін на короткостроковий період, обчислених на основі врахування тенденції попередніх трьох років, буде спостерігатися подальше зростання закупівельних цін в умовах скорочення пропозиції молока.

Проте експерти застерігають від подальшого зростання цін на молоко на внутрішньому ринку, оскільки нині ціни на нього є найвищими порівняно з іншими країнами.

Така ситуація може спричинити відповідне зростання цін на продукти молокопереробки й посилення процесу його фальсифікації та імпорту вершкового масла з найближчих країн, у першу чергу з Республіки Білорусь.

Отже, зусилля держави слід спрямувати на доування виробництва соціальних видів молокопродуктів, а також обґрунтувати обсяги імпорту масла на внутрішній ринок. Непослідовність дій держави щодо підтримки молочного сектору також породжує нестабільність цін на молочну сировину. Так, через неоднозначність ситуації щодо механізму нарахування та виплати дотацій виробникам молока

більш стрімкими темпами почали знижуватися закупівельні ціни.

Найважливішими показниками якості є загальна допустима кількість бактерій та кількість соматичних клітин у молоці. Відповідно до Закону України "Про молоко і молочні продукти" в державному стандарті передбачено значно вищі вимоги щодо бактеріального обсіменіння [4]. Допустима наявність бактерій для молока вищого, першого та другого ґатунків — у межах, відповідно, до 300, 400 і 500 тис. клітин на 1 куб. мм.

Наявність бактерій у молоці вищого сорту відповідає рівню вимог стандартів зарубіжних країн, що мають розвинене молочне скотарство (табл. 3).

Низька якість молочної сировини в Україні та, як наслідок, молочної продукції значною мірою змушує ринки її збуту, особливо щодо експорту. За нішньої якості вітчизняної молокосировини основним споживачем вітчизняної молокопродукції є населення країни. Основна вимога ЄС передбачає, що молокопродукти мають бути виготовлені з молока, яке надійшло від великотоварних господарств. Подібні застереження існують і в Митному Союзі, країни якого взяли за основу стандарти щодо якості молока Республіки Білорусь [5].

Очевидно, що з підвищенням якості молока будуть вироблятися більш якісні молочні продукти, що приведе до збільшення споживання української продукції населення України, так і за її межами [6]. Крім того, потрібно враховувати й ту обставину, що інші країни, до яких надходить молочна продукція, будуть підвищувати конкурентоспроможність пере-

Таблиця 2. Україна на світовому ринку молока

Показник	2012 р.			2013 р.			2014 р.		
	Світ, млн т	Україна		Світ, млн т	Україна		Світ, млн т	Україна	
		млн т	до світового показника, %		млн т	до світового показника, %		млн т	до світового показника, %
Виробництво в перерахунку на молоко	713,6	11,2	1,6	730,1	11,1	1,5	750,1	11,3	1,5
Експорт	47,8	1,0	2,1	50,7	1,0	2,0	52,7	0,8	1,5
Споживання на душу населення, кг на рік	103,3	206,4	199,8	104,5	204,9	196,1	106,1	213,7	201,4
Відношення торгівлі до виробництва, %	6,7	8,9	-	6,9	9,0	-	7,0	7,1	-

Джерело: ФАО.

Таблиця 3. Порівняльна характеристика якісних показників молока в різних країнах

Показник	Україна	Білорусь	Польща	Литва	Латвія	Німеччина	Нідерланди	Нова Зеландія
Жир, %	3,4	3,6	3,7	3,7	3,7	4,0	4,2	4,2
Білок, %	3,0	3,0	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4
Бактеріальне обсіменіння, тис./см ³	100-500	н/д	50-100	50-100	50-100	50-100	30	20
Соматичні клітини, тис./см ³	400-500	н/д	400	400	400	400	200	200

Джерело: ФАО.

робних підприємств, що зумовить посилення конкуренції на світовому й регіональних ринках. За таких умов на ринку залишаться тільки ті виробники, які забезпечують високу якість продукції й пропонують доступну ціну. Інакше кордони для молочної продукції з України будуть ще більш закритими [7].

Збільшення обсягів виробництва молока в Україні великою мірою залежатиме від дієвості державної підтримки. Так, за останні п'ять років було розроблено і прийнято кілька концепцій і програм розвитку молочної скотарства, однак більшість із них практично не реалізуються. Тобто реальної програми розвитку не розроблено, тому виробництво молока в Україні не набуває позитивної динаміки.

ВИСНОВКИ

З огляду на сказане вище можна зробити наступні висновки:

1) якість українського молока вищої категорії наближається до середніх європейських стандартів. Таке молоко вже зараз закуповується в Україні по цінах, близьких до європейських;

2) закупівельні ціни на молоко від українських сільгоспідприємств по мітню відстають від європейських, але приблизно відповідають світовим (ціни закупівлі молока в населення є меншими). Але і якість нашого молока дуже поступається європейській. Тому подальша перспектива підвищення закупівельних цін для українських господарств (за умови незмінності державної політики підтримки виробників молока) пов'язана, в основному, з поліпшенням його якості;

3) євроінтеграція України, як така, не дасть значного зростання закупівельних цін, якщо якість молока в більшості його виробників залишатиметься на тому самому рівні, що й нині.

Література:

1. Радько В.І. Трансформація структури виробництва молока в сучасних умовах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.1/223.pdf>

2. Пархомиць М.К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах: монографія / М.К. Пархомиць. — Тернопіль: Економічна думка, 2005. — 345 с.

3. Момчева А.М. Молочний ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку // Науковий

вісник Ужгородського університету. Економіка. — 2013. — Вип. 30. — С. 164—168.

4. Постернікова О.О. Розвиток ринку молока та молочних продуктів в Україні / О.О. Постернікова / Придніпровський науковий вісник. (Серія: Економічні науки: маркетинг і менеджмент). — 2008. — № 11. — С. 98—101.

5. Ладика В. Світовий молочний ринок: стан та перспективи / В. Ладика, О. Масляк / В. Ладика // Пропозиція. — 2009. — № 3. — С. 51 — 54.

6. Лихолоб С. Как с эмбарго молока... / С. Лихолоб // Информационно-аналитический журнал "Food & Drinks". — 2008. — № 4—5. — С. 8—21.

7. Саблук П.Т. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: монографія / П.Т. Саблук, В.І. Бойко, Т.Л. Мостенська та ін. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 340 с.

References:

1. Rad'ko, V.I. "The transformation of the structure of milk production in modern conditions", available at: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.1/223.pdf>. (Accessed 15 October 2015).

2. Parkhomets', M.K. (2005), Orhanizatsijno-ekonomichni osnovy rozvytku molokoproduktovoho pidkompleksu v rynkovykh umovakh [Organizational-economic bases of development of milk subcomplex in market conditions], Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine.

3. Momcheva, A.M. (2013), "Dairy market in Ukraine: current state and development prospects", Naukovyj visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ekonomika, vol. 30, pp. 164—168.

4. Posternikova, O.O. (2008), "The development of the market for milk and dairy products in Ukraine", Prydniprovskij naukovyj visnyk. (Serii: Ekonomichni nauky: marketynh i menedzhment), vol. 11, pp. 98—101.

5. Ladyka, V. (2009), "World dairy market: state and prospects", Propozytisia, vol. 3, pp. 51 — 54.

6. Liholob, S. (2008), "As with the embargo of milk...", Informacionno-analiticheskij zhurnal "Food & Drinks", vol. 4—5, pp. 8—21.

7. Sabluk, P.T. (2005), Ekonomika vyrobnytstva moloka i molochnoi produktsii v Ukraini [Economics of milk production and dairy products in Ukraine], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2015 р.